#36
SAYER 648-60

C. Seksiyonu

Açılma saati: 10

BAŞKAN: İhsan Sungu
SEKRETERLER: Dr. Halil İnalcık, Saadet Kamer

Dr. CEMAL TUKİN (Türk Tarih Kurumu Üyesi, İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Doçenti, **Yakın tarihimizde resmî hafta tatili:**

[Tebliğ gelmemiştir]

TAYYİB GÖKBİLGİN (Türk Tarih Kurumu Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Doçenti), **Rumeli'nin iskânında ve türkleşmesinde Yürükler:**

Osmanlı İmparatorluğu için hemen her devirde, büyük ve ehemmiyetli bir faaliyet ve hareket sâhası olan Rumeli'de, Yürüklerin, Rum, Bulgar, Slav, Rumen. v. s. gibi yerli halk arasında büyük bir yer işgal ve onlar üzerinde mühim bir tesir icra ettikleri, yerleştikleri muhtelif sâhalara her bakımdan hususî damgalarını vurdukları ve bu suretle millî tarihimiz üzerinde önemli bir yer aldıkları görülmektedir. İmparatorluğun Balkan yarımadasındaki hâkimiyeti devri Yürüklerin ve Tatarların buradaki durumlarının bilinmesiyle, herhalde, biraz daha vuzuh ve aydınlık kazanacaktır.

Rumeli'deki Yürüklerden en eski tarihî kaynaklarımız şu veya bu suretle, kısa kayıtlarla, bahsederler. Daha sonraki vaziyetlerine dair de gene tarihî kaynaklarımızdan malûmat elde edebiliyoruz. Diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğunun Rumeli kısmında seyahat ve tetkikler yapmış, imparatorluk dağılmağa ve parçalanmıya başladıktan sonra da ona halef olan devletler içerisinde bu nevi araştırmalarda bulunmuş Batılı âlim ve müdekkikler Yürüklerle yakından alâkadar olmuşlardır. Bunlardan bir kısmı Yürüklerin halis Türkmenler

ve Rumeliye geçen fâtih Türklerin ahfadı olduklarını, büyük bir kısmının, sonraları yerleşik bir hayata geçmekle beraber, gene göçebe yaşayış tarzını devam ettirdiklerini, Orta Asya'daki Türkmenlerden telâkki edilebilip İran Türklerini ve Azerîleri de hatırlattıklarını kayıt ve tesbit etmişlerdir. Menşeleri hakkındaki diğer iddialara temas etmeyi ve bu meseleyi burada incelemeyi mevzumuzun dışında sayarak diyebiliriz ki, Yürükler, Oruç Beyin de sarih surette bidirdiği gibi, Oğuzlardandır. Aşiret, taife, cemaat diye gösterilen, meselâ, Türkmen aşireti, Yürük taifesi veya hususî ismile bilfarz Oğulbeyli cemaatı olarak rastlanan Türk göçebe halk grupları etnik bakımdan ayrı şeyler olmayıp tek menşeden çıkan ve sonra tâli gruplara ayrılarak veya muhtelif grupların birleşmesiyle yeni bir birlik vücuda getiren aynı Türk halk parçalarıdır.

Yürüklerin Rumeliye geçmeleri Osmanlıların Balkan yarımadasını zaptı ve orada yerleşmeleri ile başlamış, bu iş ilerledikçe Yürük taifelerinin sayıları ve ehemmiyetleri artmış, daha sonra da, bunları askerî ve malî bir teşkilâta bağlamak, kendilerine mahsus bir nizam ve kanun vücude getirmek lüzumu hasıl olmuştur.

Rumelinin türkleşmesinde mühim etnik bir unsur gibi telâkki edilebilecek olan ve bu hususta büyük bir rol oynamış bulunan Yürüklerden başka Batılı âlimler tarafından bunlarla her hangi bir derecede alâkadar gösterilip de daha evvel ve aynı zamanda buraya gelerek ayrı bir nam altında yaşamış olan ve yakın zamanlara kadar bakiyelerine rastlandığından bahsedilen Konyarlar da mevcuttur.

Ortaçağın ikinci kısmında Balkan yarımadasına muhtelif dalgalar halinde gelip te Bizans imparatorları tarafından burada yerleştirilen birçok Türk kavimleri bulunduğu malûmdur. Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar Kuzey yoliyle Tuna'dan geçerek muhtelif zamanlarda gelmiş, muhlelif yerlerde iskân edilmişlerdi. Ancak, Anadolu'dan yarımadaya geçip yerleşen ilk Türk gurubu olmak üzere, Selçukî merkezi Konya'ya mensup olduklarından dolayı bu suretle ad alan Konyarlar gösterilir. Bu mesele ile meşgul Batılı âlim ve müdekkiklerin hemen hepsi Konyarları, bazen Yürükler ve Evlâd-ı Fâtihanla karıştırmakla beraber, Konya'dan gelerek yerleşmiş göstermekte, fakat tarihini

ya Bizans imparatorları tarafından 12 inci yüzyılda veya daha evvel çağrılmak veya ilk Osmanlı istilâsile gelip yerleşmek suretinde olmak üzere, tesbit etmekte ihtilâfa düşmektedirler. Tarihî kaynaklarımızda Konyar adına Selânik ve Tesalya tarafında yaşıyan Türklere, Konya'dan geldikleri için, Konyar tesmiye edildiğine dair açık bir kayda tesadüf edilmemekle beraber Tesalya'da, Serfiçe havalisinde yaşıyan Türkler arasında kendilerinin Konya'dan geldikleri hakkında bir anane mevcuttur ve bugün de yaşamaktadır. Zâten Konyar sözü, Jireçek'in başka izah tarzı göstermesine rağmen, menşeini ve Konya ile münasebetini açıkça bildiriyor. Murat II ve Fatih devirlerinde Karamanoğulları ile mücadeleler sıralarında ve bundan sonra Karaman, Konya ve Ankara civarından Türk aşiretlerinin bu mıntakalara iskân edildiği ise doğrudur. O havalinin etnik bakımdan yabancı halkına, menşeleri dolayısiyle, bu sureti tesmiyeyi verdirmiş, bu ad komşuları arasında yaşamış, kendilerinde ise Anadolu'dan geldikleri hakkında bir malûmat, şifahî bir anane halinde devam edip gelmiştir. Yarı yerleşik bir hayat yaşıyan ve Yürüklerle Tatarlar için tanzim edilmiş hukukî statülerin dışında kalan Konyarların son yüzyılda en çok bulundukları yer Tesalya'da Kozan ve bunun kuzeyinde Sarı-göl tabir edilen Kayalar ve Selânik'in kuzey-doğusu idi. Sonraları kuzeye de yayılmışlardı.

Yürüklerin Rumeliye geçişleri, imparatorluk kuvvetlerinin yarımadaya ayak atmalariyle başlamıştır. Batıya doğru yayılmak ihtiyaç ve istidadını gösteren bu genç devletin batı sınırlarında doğudan devamlı olarak gelip de yeni yurtlar tesis etmek istiyen muhtelif göçebe Oğuz kabilelerinin daha 14 üncü yüzyıl ortalarında Rumeliye geçirildikleri muhakkaktır. Netekim Aşıkpaşazâde 758 (1356) de Karesi vilâyetine gelen göçer evlerin Rumeliye geçirildiği, bunların bir müddet Gelibolu civarında sakin olduklarını, sonra Hayrabolu'ya giderek "Yurt tutup gaza ile meşgul„ olduklarını kayıt etmektedir. Leunclavius'un bir kaydına dayanan Batı âlimlerinin Yürüklerin Rumeliye ilk geçişlerini ve yerleşmelerini Birinci Beyazıt devrinde göstermelerine mukabil ilk sarih malûmat Murat I. devrine aittir. Ve 1385 de Sarıhan'dan Serez taraflarına olmuştur.

Yürüklerin iskânında başlıca iki gaye takip edildiği anlaşılmaktadır: Lûtfi Paşanın da işaret ettiği gibi, evvelâ

bulundukları yerde, meselâ tuz yasağı kabul etmemek veya herhangi bir emri tutmamak suretiyle devlete rahatsızlık verdikleri için tedip edilmiş oluyorlar, diğer taraftan da, yeni zaptedilen yerlerde yabancı unsurlar arasında bir istinad noktası, müstakbel fütuhat veya idarî ve iktisadî münasebetlerde güvenilecek bir kuvvet teşkil etmiş bulunuyorlardı. Leunclavius' un temas ettiği nokta, yani yeni fethedilen yerlerdeki yerli halkın ilk şaşkınlık anlarında memleketlerini bırakarak kaçmalariyle buralara Türk unsurların yerleştirilmesi zarureti de hesaba katılmak icabeder. Zaten Yürüklerin Rumeliye göçüşlerini devlet tarafından yeni fethedilen yerlerin iskânı hususunda takip edilen umumî prensibin icaplarından saymak doğrudur. Anadolu'daki Türk asalet sınıflarına mensup birçok ailelerin Rumeli'de kendilerine verilen zengin topraklar üzerinde yerleşmeleri, Anadolu'dan Rumeli'ye muhacereti teşvik için bütün akraba ve taallûkatile göçecek olanlara toprak ve tımar verilmesi, fütuhatı teşvik arzuları kadar memleketin iskânı ve şenlendirilmesi gayesini de güden bu umumî prensipin tatbikatından ve birer metodundan ibaret olduğu gibi Anadolu'da henüz sedanter hayata geçmemiş ve binaenaleyh nakilleri ve yaşayış tarzlarına aynı derecede uygun yerlerin Rumeli'de de temini kolay olan Yürüklerin bu kıt'aya iskânı da gene bu prensipin bir safhasını teşkil eder.

İşte bütün bu mülâhazaları gözönüne alarak diyebiliriz ki, imparatorluğun kurucuları bilhassa Birinci Beyazıt ve onu takip eden halefleri bu sâhada çok ciddî teşebbüsler yapmış ve muvaffak adımlar atmışlardır. Rumeliyi Türk kolonilerile iskân etmek ve türkleştirmek yolunda alınacak teşebbüslerden biri de kuzey Türklerinin ve bir kısım Tatarların celbi idi. İmparatorluk, Anadolu'dan mütemadiyen büyük mikyasta Türk unsuru getirmenin güç ve uzun bir iş olduğu zaman, Türk hakimiyetinin istinat edebileceği emin esasların, sağlam temellerin atılması yolunda Kırım'daki Tatarlardan da bir haylısını getirterek Dobruca ve Bulgaristan'da iskân etmişti.

Yürüklerin (Bittabi Tatarların da) Rumeli'de gittikçe çoğalmaları ve daha geniş sâhalara yayılmaları, Devleti, imparatorluk hizmetinde onlardan da azamî istifade teminine sevketmiş ve bu maksatla Yürükler ve Tatarlara mahsus ayrı kanun ve nizamlar

vazedilmiştir. Bu kanunnameler ordu içinde ve ordunun geri hizmetlerinde muayyen bir vazifesi olan, diğer askerî sınıflar gibi bir sınıf haline gelmiş bulunan Yürüklere mahsustur. Bu kanunnamelerde Yürük sözü Rumeli'de olduğuna göre, evvelâ ordunun bir unsurunu ifade ediyor ve etnik mahiyetlerini anlatan orijinal aslî manası ikinci derecede kalıyordu. Gerçi Yürük tesmiye edilen ve ordu, devlet vazifeleri içinde muayyen hak ve vazifelere, imtiyazlara, muafiyetlere sahip bu askerî sınıf, büyük bir ekseriyeti itibarile, bu adı taşıyan Türk etnik grubu içerisinde tesis edilmiştir ve esasen her tarafta bu suretle tanınan, mahiyetleri, menşeleri bilinen böyle bir halka mensup oldukları ve onun içinden çıktıkları için Yürük diye adlandırılmışlardır. Fakat Anadolu'dakiler Yürük sözile münhasıran asıllarını ifade ettiği ve herhangi bir askerî sınıfı hatırlatmadığı halde (meselâ Yürükân-ı Ankara) Rumelidekiler (meselâ Yurukân-ı Naldöken) evvelâ az çok askerî mahiyetteki bir sınıfı bildirmektedir. Teşkilât taazzuv ettikçe aslen etnik bir grubu bildiren ad, bu teşkilâta alem olmuş ve bunun yaşamasiyle, devlet ve kanun nazarında, bu teşkilâtı ifade etmiş, bilâhara ad değiştirmesi, meselâ: XVIII. yüzyılda "Evlâd-ı Fatihan„ tesmiye edilmesi gibi, veya ortadan kalkması ile de eskiden olduğu gibi yine kısmen veya tamamen göçebe halde yaşayan Türkmen camialarını bildirmiştir. Hulâsa, Rumeliye peyderpey geçen ve muhtelif mıntakalarda iskân edilen Yürük kabileleri, XV. yüzyıl ortalarından itibaren askerî ve stratejik vazifelerde muayyen roller almıya başlamış, içlerinden bu işleri başaracak adamlar tesbit ve tahrir edilmek, bunların celpleri, mükellefiyetleri, vesaire hususları muayyen formüllere bağlanmak suretiyle, XVI. yüzyıl ortasında artıkordu hizmetinde ve devlet işlerinde yer ve vazife alan muntazam askerî bir sınıf meydana gelmiştir.

Yürüklerin teşkilâtı hakkında ilk malûmatı Fatih kanunnamesinden öğrendiğimiz halde, teşkil ve teşislerinde Yürüklere takaddüm etmiş ve bunlara kısmen nümune olmuş gibi görünen Yaya ve Müsellemlerin teşkilâtına ait bazı kayıtları daha eski tahrir defterinde bulmak mümkündür. Meselâ 879 (1474) tarihli Gelibolu tahrir defteri bu cümledendir. Burada yayaların teşkilâtı hakkında az çok malûmat bulunduğu halde Yürükler bir teskilât olarak işaret edilmiş değildir. Gerek bu

tahrir tefterinde, gerek 861 - 872 (1456-1467) senelerine ait bulunan Dimetoka - Gümülcine - Ferecik - İpsala - Keşan - Yanbolu havalisinin evkaf, emlâk ve tımarlarını gösteren diğer bir tahrir defterinde Yürükler ve Tatarlar hakkında haylı malûmat mevcuttur. Şöyle ki:

1. Yürük ve Tatarlar XV. yüzyıl ortalarında bu havalide tımarlarda raiyyet olarak bulunmaktadırlar.

2. Bazı zeametlerde, şehir sakinleri arasında Yürüklerin de mevcudiyeti görülmektedir ve bunlar göçebeliği bıraktıkları gibi ziraatle de meşgul ve binaenaleyh resm-i çifte tabi değillerdir.

3. Bir tımarda bazen bir köyün tamamı bazen yarıdan fazlası Yürüktür ve tımar sahiplerinin ellerinde İkinci Murat'tan alınmış beratlar bulunmaktadır ki, bu kayıtlar Yürüklerin bu tımarlara daha XV. yüzyılın birinci yarısında yerleşmiş olduklarını gösterir.

4. Bazı kayıtlardan Kürecilerin, Şabcıların da Yürüklerden, yani aynı etnik gruptan olduğu ve grup içersinde ihtiyaca göre ayrı ayrı teşkilâta bağlandıklarını, hepsinin aynı hukukî statü içine girdiğini anlatmaktadır.

5. Tımar sahibi olan ve bu tımara evlâtları tarafından tevarüs edilen Yürüklerin daha Fatih zamanında mevcut olduklarını ve bunların artık Yürük teşkilâtile alâkalarını kestikleri görülmektedir ki, bu usul, daha sonraları da devam etmiştir.

6. Bu sıralarda göç ve iskân hareketlerinin devam etmesine, şurada burada yer değiştirmesine rağmen ekip biçme faaliyeti durmamıştır.

7. Bazı köylerde hem yerleşik, hem göçebe hayat vardır.

8. Yürük teşkilâtından çıkarak tımara verilmiş bazı Yürüklerin ne kendilerinin, ne de oğullarının vazifelerini görmemeleri yüzünden tımarlarının ellerinden alınarak Yürüke yamak yapıldıkları görülmektedir.

9. Muahhar Yürük ve Tatarlara mahsus kanunnamelerde ayrı bir grup olarak gösterilen Aktav Tatarları bu defterlerde kayıt edildiği gibi bir kısım Tatarların da gemilerle gelen yeni Tatarlar olduğu işaret olunmaktadır.

10. Yanbolu havalisindeki Yürüklerin Yürükân-ı Koca-Hamza olduğu bildirilmektedir ki, bunların daha sonraki defterlerde yazılan Kocacık Yürükleri olduğuna şüphe yoktur. Filhakika Rumeli'deki Yürükler başlangıçta ya başlarındakı reislerinin adlarına, ya herhangi bir farik ve mümeyyiz vasıflarına yahut da en kesif bir halde bulundukları mahalle göre adlanmışlardı. Önceleri daha ziyade birinci şekil mevcutken, sonraları bir merkez etrafında kesif bir halde toplanmaları ve yarı yarıya yerleşik hayata geçmeleri neticesinde üçüncü tesmiye şekli yayılmıştır. İşte Koca-Hamza Yürükleri de birinci kaideye göre adlanan bir gruptur. Bu reisin, Koca Hamza'nın, nerede ve ne zaman yaşadığını ve buna ait diğer malûmatı tayine yarayacak bir vesikaya henüz mâlik değiliz. Fakat Tataran-ı Aktav, Yürük-ü Umurhanlu gibi Koca - Hamza Yürüklerinin de bu sebepten bu adı aldıkları muhakkaktır. XV. yüzyıl ortasında zikredilen bunlardan Umurhan'a mensup Yürükler bir yüzyıl içinde muhtelif âmillerin tesirile bu adı kaybetmiş, ayrı bir cemaat olmaktan çıkmış ve diğerlerile karışmıştır. Koca - Hamzaya mensup Yürükler ise topluluklarını, bulundukları yerlerdeki kesafeti vesaireyi muhafaza ettikleri için adlarında küçük bir değişikliğe uğrayarak, Kocacık Yürükleri şeklinde devam edip gitmiştir. Binaenaleyh XVI. ve XVII. yüzyıllarda bilhassa Edirne, Kızılağaç ve Yanbolu havalişinde ayrı bir teşkilât olarak görülen Kocacık Yürüklerinin bir devamı olduğu kabul edilebilir.

11. Bu tahrir defterlerindeki kayıtlardan bilâhara Rumeli'de ayrı bir Yürük grubu olarak gördüğümüz Naldöken Yürüklerine XV yüzyılda Yürükân-ı Nalbant Doğan da denildiğini anlıyoruz. Aynı suretle Yay - döken Yürükleri de vardır. Hatta Tatarlardan bir kısmı beylik için yay verenler olarak ayrılmaktadır. Hulâsa bahsettiğimiz bu defterler, biraz sonra tedvin edilen, zamanla da inkişaf gösteren kanunnamelerde durumları tesbit edilen Yürükler hakkında bu malûmatı vermişlerdir. Gerek Fatih, gerek Kanunî devrinde yazılan kanunname-i Âli Osman da ayrı bir faslı işgal eden Yürüklere ait hukukî esaslar Yürük tahrir defterlerinin başında kanunname-i Yürükân olarak bir araya getirilmiş ve burada en sarih ifadesini bulmuştur.

Rumeli'de XVI. ve XVII. yüzyıllarda, kendileri için hususî defterler tanzim edilen Yürük grupları Naldöken, Tanrı - dağı namı diğer Karagöz, Selânik, Vize, Ofca - Bolu, Kocacık Yürükleri olmak üzere altı zeamet teşkil etmektedir. XV. yüzyıl ortalarında, o zamanki tahrir defterlerinde adlarına rastladığımız Yürük-ü Umurhanlu, Yürük-ü Hayrabolu, Yürük-ü Yaydöken veya Tatarân-ı Nev namlarına bu tarihlerde artık ayrı defterler yoktur. Bunlar adlarını kaybederek, aynı etnik menşee sahip diğer gruplar içine karışmış ve o suretle yazılmışlardır. Diğer taraftan, Kamaniçe Yürükleri, Berkofça Yürükleri gibi bazı vesikalarda rastlanan Yürükler de ehemmiyetli ve müstakil birer grup değildirler.

Tatarlara gelince, bunlar Tataran-ı Aktav, Tataran-ı Tırhala, Tataran-ı Bozapa, Tataran-ı Yanbolu olmak üzere dört gruptur. Yürüklerle birlikte aynı defterler içinde yazılmışlardır. Kanunnameler her iki cemaat için muteberdir, fakat bunlar zamanla dağılmışlar ve Yürük grupları içine katılmışlardır.

Her birisi bir zeamet addolunan bu grupların başında mirlivâ-i Yürükân veya Yürük subaşıları denen zaimler vardır. Bu zeametin muhtelif resimlerden temin edilen varidatı bu zaime aittir. Ayrıca Seraskerân denilen çeri - başıları mevcuttur. Bunlar da muhtelif mıntakalarda tahrir edilen ocaklardaki eşkincileri, nöbetle, alır ve istenilen vazifeye götürürler. Bunların da yamaklardan temin ettikleri hasılat vardır. Biz ne bu kanunnameyi tetkik ederek muhtelif hüküm ve esaşları inceliyeceğiz, ne de bu reşimleri ve muhtelif gruplarda bu resimlerden elde edilen hasılatı sayacağız. Bunlar bizim hazırladığımız bir etüdde uzun uzadıya incelenerek yer almış ve muhtelif kanunnameler arasında mukayeseler yapılmıştır. Ancak bu Yürük gruplarının Rumeli'de nerelere dağıldığı ve buralarda bıraktıkları hatıralardan yer işimlerine temas etmekle iktifa edeceğiz.

Daha XV. yüzyılın birinci yarısında Yanbolu havalisinde birçok yerde rastladığımız Naldöken Yürükleri sonraki zamanlarda, en fazla Eskihisar-Zağra ve Filibe mıntıkasında olmak ve Sofya da dahil bulunmak üzere, bütün Bulgaristan ve Şarkî-Rumeliye, Şarkî Trakya'nın bir kısmına, Dobrica'ya ve Romanya'nın bir kısmına yayılmış, XVII. yüzyıl baslarına kadar

teşkilâtını ve bütünlüğünü muhafaza etmiş, hatta sayıları mütemadiyen artmıştır. 1543'de 196 ocak varken 60 sene sonra 1603'de 243 ocak olmuş ve tahrir edilenlerin yekûnu (eşkinci, yamak) 9000 kişiye yükselmiştir. Deftere kayıt edilmiyenlerle (Haymane) birlikte Naldöken Yürüklerinin bütün nüfusunu bu esnada takribî bir şekilde 50000 kabul edebiliriz. En çok bulundukları Eskihisar- Zağra, Filipe, Tatarpazarcık ve Kızanlık'tır. Tanrıdağı Yürükleri Naldökenlere nazaran daha kalabalık oldukları gibi Rumeli'de daha geniş bir sahaya da yayılmışlardır. Edirne, Kırkkilise, Bender, Akkerman gibi bazı yerler müstesna, onların bulunduğu her yerde mevcut olduktan başka Rusçuk, Tırnova, Razgrat, Niğbolu gibi kuzey Bulgaristan'da ehemmiyetli bir nisbette, Batı Trakya'da en fazla bir sayıda, Kavala, Drama, Demirhisar gibi bir kısım Makedonya'da bulunmaktadırlar. Evliya Çelebi ve Ali Ayni'den itibaren Ahmed Refik'e kadar bu mesele ile meşgul olanların hepsi bu grup Yürüklerini Tekirdağı ile alâkadar görmüşlerdir ve bunlara adını veren yer bildiğimiz Tekirdağı değil, Batı Trakya'daki Tanrıdağıdır. Burada uzun uzadıya izah edemiyeceğimiz filolojik kaideler ve demoğrafik vaziyet bunu isbat etmektedir. Çünkü 1543 ile 1641 arasındaki bütün zamanlarda Tanrıdağı namı diğer Karagöz Yürüklerinin en çok bulundukları yer Gümülcine ve Yenice-i Karasu'dur. Tarihlerimizde Rodusçuk adile anılan Tekirdâğı'nda ise bu grup Yürüklerinden tek bir ocak bile tahrir edilmemistir. XVI. yüzyıl ortasında 328 ocak olarak gördüğümüz Tanrıdağı Yürükleri bu yüzyılın sonunda 420 ocak olarak tesbit edilmişlerdi ki, umum nüfuslarını bu esnada 100000 kişi tahmin ve kabul etmek her halde yanlış olmaz.

Selânik Yürükleri de ehemmiyetli ve kalabalık bir guruptur. Fethedildiğinden itibaren Makedonya ve Tesalya'nın göçebe hayat tarzına müsait yaylak ve kışlaklarında göçebe Yürük kabileleri daha XVI. yüzyılın birinci yarısında bile diğer mıntakalarda bulunanlardan daha kalabalık bir kitle teşkil ediyorlardı. Büyük bir merkez şehrine izafetle bir teşkilâta bağlandıktan sonra da Yürük grupları içinde en ehemmiyetlilerinden sayılıyorlardı. XV. inci yüzyıla ait bu havalinin tahrir defterleri elimizde olmadığı için bu devir hakkında maûmat sahibi değiliz. Fakat XVI. yüzyıla ait vesikalardan bu gu-

rup Yürüklerinin kesif bir halde bütün Makedonya ve Tesalya'da, dağınık ve nisbeten az miktarda da, Bulgaristan ve Dobrica'da bulundukları görülmektedir. Teselya'da en çok Yenişehir'de, Florina, Serfiçe'de, Avrethisarı ve Ustrumca'da, Dobriça'da da Silistrede'dirler.

Ofçabolu, Usküp ile İştip arasında az arızalı ve göçebe yaşayış tarzına elverişli bir mıntakanın adıdır. Buraya Mustafa ovası da tabir edilmektedir. Merkez kasabası İştip'tir. Gerek burada, gerek Pirlepe ve Tikveş civarında bulunan, daha 19 uncu yüzyılda bile mevcudiyetleri oralarda gezen seyyahlar tarafından tesbit edilen, Yürükler 16 ve 17 inci yüzyıllarda Ofçabolu Yürüklerini teşkil ediyorlardı. Bunlar İmparatorluğun eski Kosova ve Manastır vilâyetlerinde bilhassa dört yerde kesif bir halde, Bulgaristan ve Dobrica'da da bazı yerlerde tek - tük olarak görülmektedir. Fatih zamanındaki tahrir defterlerinde Hayrabolu Yürükleri tesmiye edilen Vize Yürükleri ise sayıları en az olandır. Ve bugünkü Doğu Trakya'da yaşamaktadırlar. En fazla Hayrabolu, Vize ve Çorlu'da tahrir edilmişlerdir. Ancak bu zeametin zaimi aynı zamanda Canbaz subaşısı, Çingâne ve Vize müsellemleri zabiti unvanını taşır, bunlardan da aldığı ayrı resimler vardır.

Kısmen Naldöken ve Tanrıdağı Yürüklerinin de bulunduğu bu Doğu Trakya, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'nin doğu tarafları, bütün Dobrica, Bender, Kili, Akkerman mıntakalarında yaşıyan Kocacık Yürükleri de oldukça ehemmiyetli bir gurup teşkil etmişlerdir. 16 cı yüzyıl ortasında 132 ocak iken yüzyıl sonunda 179 ocağa yükselmiş, fakat 17 inci yüzyıl başlarından itibaren teşkilât zaafa uğradığı için, diğer gruplarda olduğu gibi, büyük bir azalma kayıt etmiştir.

Tatar grupları yakınlığına göre bir Yürük subaşısına tabi olmuş, fakat bilâhara ayrı bir teşkilât halinde yazılmamışlardır. Yürüklere karışarak onlar tarafından temsil edilmişler ve Yürük teşkilâtı içinde tahrir olunmuşlardır. Bunlardan Aktav Tatarları, Naldöken Yürükleriyle aynı zeamettedir. Çirmen ve Paşa livalarında bulunmaktadırlar. Tırhala Tatarları, Selânik Yürükleri zeametine, Bozapa veya Bozata Tatarları Vize Yürükleri zeametine, dahildirler. Mahdut sayıda ocak halinde yazılmışlardır. Ayrı bir çeri başıları vardır. Yan-

bolu Tatarları hepsinden kalabalıktır. Ve Kocacık Yürükleri defterinde 1543'de Filibe, Yanbolu, Rus-kasrı, Pravadi, Varna ve Tekfür - gölünde olmak üzere 34 ocak halinde tahrir edilmişlerdir. Bittabi bunlarda da serbest haymaneler, yani tahrir ve herhangi bir vazife ile tavzif edilmiyen Tatarlar vardır. Tatarlar da çeribaşılarının idaresindedirler ve onlarla birlikte hareket ederler. Yürüklerin bulundukları yerlerde görünürler, bazen Tatar, Çevik Tatar, Çolak Tatar, Dönek Tatar, Ak Tatar, Uzunca Tatar gibi Yürük köyleri arasında pek tesadüf edilmiyen ve daha ziyade Tatarlarla meskûn yerler de vardır. Bunlar arasında da, Yürüklerde olduğu gibi birçok Azatlılar (Uteka) ve ihtida edenler (Abdullah oğulları) mevcuttur. Yürüklerin maruz kaldığı etnik tahavvüle şüphesiz Tatarlar da uğramışlardır.

Yürüklerin eşkinci ve yamaklarının bulundukları köy, çiftlik, oba gibi o vakit meskûn bulunan yerlerin isimleri tahrir defterlerinden öğrenilmektedir. Ancak 16 cı yüzyıla ikinci yarısında, meselâ Kocacık Yürüklerinin ikamet ettikleri 1600 ü mütecaviz meskûn mahallin bugün elimizdeki haritalarda yalnız küçük bir kısmının adını bulabiliyoruz. Eğer toponomik araştırmalar yapılır ve bu mıntaka haritaları tarihî isimlerile tafsilâtlı olarak hazırlanırsa netice değişir.

Jireçek ve Traeger geçen yüzyılın sonlarında ve bu yüzyılın başlarında Bulgaristan'da ve Makedonya'da birçok köylerde Yürükleri buldukları gibi Yürüklerle alâkadar birçok yer ismi de tesbit etmişlerdi. Jireçek, Yürüklerin çokluğu hakkında bir delil olmak üzere Lofça'daki Pomakların alelumum Türkleri, Yürük kelimesinin Bulgarcada aldığı şekle göre Uruci tesmiye ettiklerini zikretmekte, gerek bu şekilde veya Yürük adile anılan yerlerin, gerek gene Yürüklere bağlanan meselâ Karlı, Musalla, Göktepe gibi yer adlarının hem kışlak yerlerinde, hem de yaylakları olan Rodop, Perin, Rila dağlarının yüksek noktalarında bulunduğunu ilâve eylemektedir. Jireçek, diğer birçokları gibi, Yürüklerin Rumeli coğrafya söz hazinesinde daimî bir yadigâr bıraktıkları, yüksek mıntakalarda ıslavca köy, nehir ve vadi isimlerinin üst taraflarında, bilhassa dağ zirvelerinde, yaylalarda kalan Türkçe isimlerin Yürüklere ait bulunduğu ve bunun Türkler, Bulgarlar, Romenler, Grekler vesaire tarafından aynı suretle kullanıldıklarını söylemektedir.

Yürüklerin bulundukları yerler yalnız göçebe hayatın birer tezahürlerini ifade eden yayla, kışla, ôba vesaire gibi isimlerden teşekkül etmiş, meselâ Sula Yaylası, Çukur Kışla, Saruca Obası, Karlı gibi isimlere tesadüf ettiklerimiz olmayıp aynı zamanda, Türkçe bir şahıs adından ve lakabile adlanmış mahallerde de onları aramamız lâzım geldiği 16 ve 17 inci yüzyıllardaki yer isimlerinin tetkikinden anlaşılmaktadır. Yani, Yürükler sadece Jireçek'in tesadüf ettiği Yürükcü kulubesi gibi isimlerle munhasıran bir Yürüğe göre ad almış olan yerlerde oturmuş değillerdir. Filhakika Yürük, Yürükler, Yürüklü Doruk, Yürük Hacı, Yürük Kasım, Sazlık Yürüğü, Koz Yürüğü, Balta Yürüğü, Hacı Ali Yürüğü gibi adlarla tesmiye edilen yerler, muhakkak ki, Yürük ve Tatarların, göçebe veya yerleşik bir halde, kesif olarak bulundukları, bir kısmının sonradan kaybolduğu, bazısının da uzun zaman hatta zamanımıza kadar devam edip geldiği mahallerdir. Fakat, bugün, Kocacık Yürüklerinin 16 ve 17 inci yüzyıllarda oturdukları yer adlarını incelediğimiz zaman görüyoruz ki, bu gibi adlar daha az bir yekûn tutar ve Yürüklerin büyük bir ekseriyeti, isimlerinden onlara delâlet edecek hiçbir iz vermiyen, fakat hakikatte vaktile büyük bir Yürük kütlesinin içinde yaşamış olduğu ya alelumum bir Türkçe şahıs adına veya lâkabına yahut da mevkiin tabiî bir hususiyetine göre (meselâ Çatalorman, Akyar, Karaağaç, Kurudere gibi) adlanmış mahallerde oturmaktadırlar. Yürüklerin bahsettiğimiz tarihlerde yerleştikleri yerlerin bugün haritada pek azını görmek mümkündür. Bundan aynı köy, çiftlik, mezraa veya obaların ortadan kalktığı veya, daha büyük bir ihtimalle, ad değiştirdiği anlaşılmaktadır. Bu mıntakalarda Türklerin ekseriyeti teşkil ettiği zamanlarda başka bir isimle tesmiyesi gene türkçe olmuştur, yani bahsettiğimiz hususiyetlere göre isimlenmiş bir yer adı yeni bir vaziyete daha karakteristik veya aktüel bir hadiseye göre, diğer bir türkçe ad'a yerini terketmiş, belki bir müddet iki kelime beraberce söylenmiş, sonra da en çok taammüm eden, hayatiyeti daha fazla olan kelime yaşamış kalmıştır. Bu hususta birçok misalleri muhtelif tahrir defterlerinde daha XV. yüzyılda görmekteyiz. Bugün rastladığımız başka adlı köylerin vaktiyle bizim Kocacık Yürüklerinin ikamet edip de o zaman diğer bir isim taşıyan köyler olması çok mümkündür. Bunu tesbit etmek

mevcut vasıtalara göre, güç olduğu gibi zamanla, harpler istilâlar, muhaceretler sebebiyle buralarda Türk unsurunun azalması ve gayri Türk milletlerin çoğalmasiyle bittabi bu isimler değişmiş, değiştirilmiş, o memlekette hâkim olan milletin lisanına, lisanının fonetik kaidelerine uydurulmuştur.

Yürüklerin yaşayış tarzı icabı olarak oldukça dağınık ve az kalabalık birer topluluk halinde yaşadıkları ve buralara da ekseriya içlerinde en büyük ve en nüfuzlu ilerigelen şahsiyetin adını veya lâkabı veya her ikisini birden vererek böylece tesmiye ettikleri görülmektedir. Bir şahsın, kendi adını taşıyan bir köyde eşkinci, oğulları ve azadlılarının yine ya eşkinci veya yamak olduğu defterlerin tetkiki esnasında sık sık görülen şeylerdendir. Bu gibi yer işimleri o şahsın ölmesi, ailesinin sönmesi veya ananesini kaybetmesi sebepleriyle, bilâhara, başka bir şekle giriyor. Bazen de yüzyıllar devamınca yaşıyabiliyor. Gerçi bu köylerden, meselâ, Kurtkayası, Kargalı, Kapalıdere, Güngörmez gibi tabiî vasıflarına ve Doğancılar, Akıncılar, Döğenciler gibi muayyen bir hizmeti yapanların orada toplandıklarına yahut da Germiyanlı, Aladağlı, Filibeli, Anadolulu, Çerkeşli gibi bir mahalle mensup olduklarına göre adlanmış yerler de vardır. Fakat bunlar daha mahduttur. Ve büyük bir ekseriyet şahıslara göre, muhtelif şekillerde, muhtelif lahikalar almak suretiyle meydana gelmiştir. Bu sebeple köy adlarını tetkik etmek ancak şahıs adlarını ve bunların mahiyetlerini bilmek ile mümkün olabilir.

Görülüyor ki Yürükler, göçebe Türk grupları olarak, çok erkenden yarımadaya geçmiş, yavaş yavaş yarımadanın her tarafına yayılarak oralarda yerleşmiş ve Rumelinin etnik çehresini haylı değiştirmişlerdir. İmparatorluğun azametli devirlerinde askerî vazifeler alarak mühim bir rol oynadıkları gibi iktisadî ve sosyal hayatta da, bulundukları yerlerde ehemmiyetli mevki almışlardır. Yürüklerin gerek bahsettiğimiz devirlerdeki, gerek askerî teşkilâtlarının yeni bir değişmiye maruz kaldığı, Evlâd-ı Fâtihan namı altında rol oynadıkları XVIII. yüzyıldaki durumları incelenmiye değer ve bu mesele üzerinde durmak imparatorluğun bu çok mühim bölgesinin içtimaî, iktisadî ve hatta siyasî tarihini aydınlatmaya çok hizmeti ve faydası olur.